

Tomasz Schimanek¹

Wolontariat w warunkach epidemii

Dziesięć praktycznych wskazówek dla organizatorów wolontariatu i wolontariuszy

Wersja druga, stan prawny na dzień 20 kwietnia 2020 roku

Epidemia wirusa COVID-19 oraz jej konsekwencje zmieniają sposób świadczenia wolontariatu oraz innych form pomocy osobom potrzebującym wsparcia. Te zmiany niosą za sobą nowe wyzwania dla organizatorów wolontariatu, wolontariuszy i osób korzystających z ich wsparcia, są jednak konieczne ze względów prawnych i zdrowotnych.

Aby ułatwić dostosowanie się do tych wyzwań, sformułowałem dziesięć, prostych wskazówek dla organizatorów wolontariatu i wolontariuszy. Uwzględniają one kluczowe zmiany dotyczące pracy ochotniczej w warunkach epidemii.

Wolontariuszem w ogólnym znaczeniu jest każda osoba fizyczna, która dobrowolnie i bez wynagrodzenia pomaga innym. Jeżeli taka osoba działa samodzielnie, to sama ponosi całkowitą odpowiedzialność za swoje działania, także w kontekście bezpieczeństwa epidemicznego. Jeżeli jej pracę społeczną organizuje ktoś inny, na przykład pracodawca, to również on ponosi odpowiedzialność za działania wolontariuszy, w tym także odpowiednie przygotowanie ich do wykonywania pracy społecznej. Część osób pomagających potrzebującym jest wolontariuszami w rozumieniu ustawowym. Oznacza to, że spełniają warunki określone w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (dalej w skrócie nazywaną ustawą o pożytku). Podstawowym z nich jest to, że wolontariusz ustawowy nie działa samodzielnie, jego praca jest zlecona przez organizatora wolontariatu, np. ośrodek pomocy społecznej czy organizację pozarządową.

Wskazówki dotyczą wszystkich wolontariuszy, zarówno ustawowych, jak i nie ustawowych.

Jest to druga wersja Wskazówek, dostosowana do stanu prawnego obowiązującego od 20 kwietnia 2020 roku.

---

¹ Tomasz Schimanek jest ekspertem ds. organizacji pozarządowych i programów społecznych Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce

➔ **Wskazówka 1: trzeba na bieżąco śledzić prawne regulacje dotyczące stanu epidemii oraz przestrzegać określonych w nich zakazów i nakazów**

Życie codzienne w okresie epidemii jest regulowane poprzez specjalne ustawy oraz rozporządzenia. Wprowadzają one różnego rodzaju ograniczenia i obowiązki dotyczące osób fizycznych i prawnych, w tym także wolontariuszy i organizatorów wolontariatu. Trzeba na bieżąco śledzić te regulacje, aby wiedzieć, jakie rozwiązania aktualnie obowiązują. **Nieznajomość prawa, nawet w tak wyjątkowej sytuacji jak epidemia, nie jest usprawiedliwieniem dla jego niestosowania.**

Wszystkie istotne akty prawne dotyczące stanu epidemii publikowane są na bieżąco w [Dzienniku Ustaw](#).

Obecnie (stan na 20 kwietnia 2020 roku) kluczowe z punktu widzenia pracy wolontariuszy jest [rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 kwietnia 2020 roku w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii](#) (Dz. U. 2020 poz. 697).

Ważne, aby śledzić pojawiające się akty prawne regularnie, ponieważ co kilka dni pojawiają się nowe rozporządzenia, zmieniające obowiązki spoczywające na obywatelach.

➔ **Wskazówka 2: możliwość swobodnego przemieszczania się**

Do dnia 19 kwietnia na terenie całego kraju obowiązywał zakaz przemieszczania się. Nie dotyczył on osób, które wykonują obowiązki służbowe lub czynności zawodowe, osób zaspokajających niezbędne potrzeby oraz osób wykonujących ochotniczo i bez wynagrodzenia świadczenia na rzecz przeciwdziałania skutkom COVID-19, w tym w ramach wolontariatu. Zakaz ten zatem dotyczył wolontariuszy, których praca nie była związana bezpośrednio z przeciwdziałaniem skutkom epidemii.

Od 20 kwietnia zakaz przemieszczania się przestał obowiązywać. Oznacza to możliwość swobodnego przemieszczania się obywateli, w tym wolontariuszy, niezależnie od rodzaju wykonywanej pracy. Rozwiązuje to problem wielu wolontariuszy, którzy wcześniej nie mogli wykonywać pracy nie związanej bezpośrednio z przeciwdziałaniem skutkom epidemii. Obecnie mogą bez ograniczeń pracować wolontarystycznie, na przykład w hospicjach, schroniskach dla zwierząt czy w ramach monitorowania czystości powietrza.

Przemieszczać się nie mogą osoby pozostające w obowiązkowej kwarantannie.

Możliwość swobodnego przemieszczania się dotyczy osób od 13 roku życia. Dzieci do 13 roku życia mogą przemieszczać się wyłącznie w towarzystwie osoby dorosłej, na przykład rodzica lub wolontariusza.

➔ **Wskazówka 3: noszenie maseczek obowiązkowe i zalecane**

Obowiązuje nakaz zasłaniania ust i nosa:

- w środkach publicznego transportu zbiorowego, np. autobusach, busach, tramwajach, metrze czy trolejbusach,
- w samochodach, którymi poruszają się osoby niezamieszkujące lub niegospodarujące wspólnie,
- w miejscach ogólnodostępnych, w tym:
  - na drogach i placach,
  - w zakładach pracy oraz w budynkach użyteczności publicznej (w tym budynkach biurowych i socjalnych) przeznaczonych na potrzeby: administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości, kultury, kultu religijnego, oświaty, szkolnictwa wyższego, nauki, wychowania, opieki zdrowotnej, społecznej lub socjalnej, obsługi bankowej, handlu, gastronomii, usług, w tym usług pocztowych lub telekomunikacyjnych, turystyki, sportu, obsługi pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym, lotniczym, morskim lub wodnym śródlądowym,
  - w obiektach handlowych lub usługowych, placówkach handlowych lub usługowych i na targowiskach,
  - na terenie nieruchomości wspólnych, czyli gruntów oraz budynków, które nie służą wyłącznie jednemu właścicielowi lub użytkownikowi, np. klatce schodowej, windzie, itp.

Obowiązkowi **nie stosuje się** w przypadku m.in.:

- pojazdu samochodowego, w którym przebywa lub porusza się jedna osoba albo jedna osoba z dzieckiem do ukończenia 4. roku życia,
- dziecka do ukończenia 4. roku życia,
- kierowców pojazdów komunikacji zbiorowej,
- osoby, która nie może zakrywać ust lub nosa z powodu stanu zdrowia, całościowych zaburzeń rozwoju, niepełnosprawności intelektualnej w stopniu umiarkowanym albo głębokim lub niesamodzielności, przy czym nie jest wymagane okazanie orzeczenia lub zaświadczenia.

Każdy obywatel ma obowiązek odkrycia ust i nosa na żądanie:

- organów uprawnionych, np. policji, straży miejskiej czy wojska, w przypadku legitymowania tej osoby w celu ustalenia jej tożsamości,
- innej osoby w związku ze świadczeniem przez nią usług lub wykonywaniem czynności zawodowych lub służbowych, w tym w przypadku konieczności identyfikacji lub weryfikacji tożsamości danej osoby, np. przez pracownika poczty czy kontrolera komunikacji miejskiej.

Z rozporządzenia wynika, że nie ma prawnego obowiązku zasłaniania przez wolontariusza nosa i ust w prywatnym mieszkaniu jego podopiecznego, czy też w pomieszczeniach należących do podmiotów niepublicznych, w tym stowarzyszeń czy fundacji. Należy to jednak robić dla bezpieczeństwa podopiecznych i wolontariuszy, a także pracowników organizatorów wolontariatu.

Rozporządzenia dopuszczają zasłanianie ust i nosa również częściami garderoby, ale według zgodnej opinii lekarzy, wskazane jest stosowanie maseczek.

➔ **Wskazówka 4: zachowanie dystansu**

Należy także pamiętać, że **odległość między poruszającymi się osobami musi być nie mniejsza niż 2 metry**. Nie dotyczy to opiekuna (w tym także wolontariusza) dziecka do ukończenia 13-tego roku życia, osoby z orzeczoną niepełnosprawnością lub orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego lub osoby, która ze względu na stan zdrowia nie może poruszać się samodzielnie. W takich przypadkach dystans między osobami nie musi być zachowany.

Jeżeli wolontariusz przemieszcza się komunikacją zbiorową, to powinien pamiętać, że w pojeździe może być maksymalnie tylu pasażerów, ile wynosi połowa miejsc siedzących.

➔ **Wskazówka 5: wspólne wycieczki i spotkania w większości w świecie wirtualnym**

Obowiązuje zakaz zgromadzeń, czyli spotkań w miejscach publicznych, w których bierze udział więcej niż 2 osoby nie będące rodziną. Nie dotyczy to spotkań związanych z wykonywaniem działalności zawodowej, ale nie ma tu wyłączenia dla wolontariatu. Oznacza to, że wolontariusz nie może na spacer czy na wycieczkę zabrać więcej niż jedną osobę. Wolontariusze nie mogą także w miejscach publicznych uczestniczyć w spotkaniach większych niż dwuosobowe.

Duża część z tych miejsc, m.in. muzea, biblioteki, ogrody zoologiczne i botaniczne jest zresztą do odwołania zamknięta dla publiczności, nie dotyczy to wolontariuszy. Obecnie obywatele mogą korzystać z lasów, parków czy też promenad. W tej sytuacji, w miarę możliwości, wspólne spotkania wolontariuszy, czy też wspólne spotkania z podopiecznymi można organizować zdalnie. Można także organizować dla podopiecznych wirtualne wycieczki, coraz więcej miejsc publicznych oferuje takie możliwości.

➔ **Wskazówka 6: wolontariusz musi znać zasady bezpieczeństwa**

Zgodnie z ustawą o pożytku **organizator wolontariatu ma obowiązek poinformować wolontariusza o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa związanym z wykonywanymi świadczeniami oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami**. W obecnej sytuacji dotyczy to także zagrożeń związanych z COVID-19. Do podstawowych zasad bezpieczeństwa w okresie epidemii należą:

- bezwzględne odstępianie od wykonywania obowiązków, w sytuacji, w której wolontariusz ma objawy mogące świadczyć o potencjalnym zarażeniu COVID-19 (wysoka gorączka, suchy kaszel, duszności) i powiadomienie o tym fakcie organizatora wolontariatu, podopiecznych oraz skontaktowanie się z telefonicznie ze stacją sanitarno-epidemiologiczną w celu ustalenia dalszego postępowania,
- zachowanie szczególnej ostrożności w kontaktach z podopiecznymi będącymi na kwarantannie lub zarażonymi COVID-19,
- częste i dokładne mycie rąk z użyciem mydła lub środków dezynfekujących,
- unikanie dotykania oczu, nosa i ust w trakcie wykonywania pracy wolontariackiej,
- stosowanie maseczek zasłaniających usta i nos w kontakcie z innymi osobami, niebędącymi członkami rodziny,
- zakrywanie ust i nosa zgiętym łokciem lub chusteczką w trakcie kaszlu lub kichania, o ile nie są one zasłonięte maseczką,
- unikanie, jeżeli to możliwe, kontaktu fizycznego z innymi osobami, zachowywanie bezpiecznej odległości w relacjach bezpośrednich (1-1,5 metra),
- regularne dezynfekowanie powierzchni dotykowych, czyli klamek, biurek, włączników światła, poręczy, itp.,
- dezynfekowanie lub mycie produktów dostarczanych podopiecznym,
- regularne dezynfekowanie telefonów oraz nie korzystanie z nich w trakcie spożywania posiłków.

Te zasady mają charakter uniwersalny, dlatego wolontariusz powinien je przekazać swoim podopiecznym, dla wielu z nich może być to ważne źródło informacji o tym, jak się zachowywać w obecnej sytuacji.

Organizatorzy wolontariatu, wolontariusze i podopieczni powinni korzystać ze sprawdzonych źródeł wiedzy o koronawirusie, ich wykaz znajduje się na końcu tekstu. W miarę możliwości organizator wolontariatu powinien wydrukować i przekazać wolontariuszom dostępne na stronach internetowych wymienionych poniżej ulotki, opisujące podstawowe zasady bezpieczeństwa. Będzie to dobre źródło informacji dla samych wolontariuszy, ale ulotki mogą oni również przekazywać swoim podopiecznym.

➔ **Wskazówka 7: zapewnienie bezpieczeństwa pracy wolontariusza**

Organizator wolontariatu ma obowiązek zapewnić wolontariuszowi, tak jak każdemu pracownikowi, rękawiczki jednorazowe lub środki do dezynfekcji rąk. W przypadku pracy wolontariuszy w pomieszczeniach, organizator musi zapewnić odległość pomiędzy stanowiskami ich pracy wynoszącą co najmniej 1,5 m.

Te obowiązki wynikają bezpośrednio ze wspomnianego rozporządzenia, ale ustawa o pożytku nakłada na organizatora wolontariatu ogólny **obowiązek zapewnienia wolontariuszowi bezpiecznych i higienicznych warunków pracy.** W obecnej sytuacji, zwłaszcza, gdy wolontariusz ma bezpośredni kontakt z innymi osobami, powinno się go wyposażyć w rękawiczki i to w odpowiedniej ilości, bo trzeba na przykład uwzględnić fakt, że wolontariusz po wejściu do domu podopiecznego musi zdjąć rękawiczki i je wyrzucić, a przy wyjściu założyć kolejną parę.

Obok rękawiczek na wyposażeniu wolontariusza powinna być odpowiednia ilość maseczek ochronnych oraz płyn dezynfekujący. Z uwagi na trudności w pozyskaniu środków ochrony osobistej, jeżeli wolontariusz jest w stanie kupić je na własną rękę, organizator wolontariatu powinien pokryć koszty takiego zakupu.

Organizator wolontariatu, o ile jest to możliwe, poprzez wolontariuszy może zaopatrzyć w rękawiczki, maseczki czy płyn dezynfekujący także osoby korzystające z pracy wolontariuszy, w szczególności, gdy należą one do grup zwiększonego ryzyka, czyli do osób chorych lub starszych.

Jeżeli wolontariusz działa samodzielnie, to we własnym interesie i interesie podopiecznych, powinien sam zadbać o rękawiczki, maseczki i środki dezynfekujące oraz o ewentualne wyposażenie w nie osób, którym pomaga.

➔ **Wskazówka 8: wolontariusz powinien być ubezpieczony**

Zgodnie z ustawą o pożytku, jeżeli wolontariusz świadczy pracę w okresie do 30 dni, to organizator **ma obowiązek wykupić dla niego ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków.** Jeżeli praca trwa dłużej, to wolontariusz automatycznie podlega temu ubezpieczeniu na zasadach ogólnych. W obecnej sytuacji, choć nie jest to obowiązek ustawowy, organizator wolontariatu powinien także, niezależnie od długości okresu pracy wolontariusza, **wykupić dla niego ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej w zakresie wykonywanych świadczeń.** Powinien także zgłosić wolontariusza do **ubezpieczenia zdrowotnego,** jeżeli nie jest on objęty ubezpieczeniem zdrowotnym z innego tytułu. Samodzielni wolontariusze najczęściej będą objęci ubezpieczeniami z tytułu wykonywania pracy zawodowej, jeżeli tak nie jest, do ich decyzji należy, czy takie ubezpieczenia wykupywać.

Jeżeli wolontariusz działa samodzielnie, to powinien rozważyć wykupienie dla siebie ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków, ubezpieczenia OC, a także ubezpieczenia zdrowotnego, o ile nie jest nim objęty z innego tytułu. Ubezpieczenia można wykupić na określony czas, ich koszt nie jest relatywnie wysoki, warto więc się ubezpieczyć działając w warunkach zwiększonego ryzyka związanego z epidemią.

➔ **Wskazówka 9: preferowanie kontaktów zdalnych**

W celu minimalizowania ryzyka zarażenia się koronawirusem wolontariusze, o ile to możliwe, powinni kontaktować się i pomagać podopiecznym w sposób zdalny, używając do tego telefonów, poczty elektronicznej czy Internetu. Wiele spraw można w ten sposób załatwić, choć oczywiście nie wszystkie i w przypadku każdego podopiecznego.

Dotyczy to także kontaktów wolontariusza z organizatorem wolontariatu oraz kontaktów między wolontariuszami. Organizator wolontariatu powinien tak zaplanować pracę wolontariuszy, aby ograniczyć kontakty bezpośrednie i wykorzystać metody pracy zdalnej.

Przykłady i narzędzia pomocne w organizowaniu wolontariatu na odległość, znaleźć można między innymi na stronie internetowej [Fundacji Dobra Sieć poświęconej e-wolontariatowi](#) oraz na stronie internetowej [Fundacji TechSoup Polska](#).

➔ **Wskazówka 10: czujność, empatia, kreatywność**

Obecna sytuacja, podobnie jak sam wirus, który ją spowodował, jest dla wszystkich zupełnie nowa. Wiedza na temat epidemii wciąż jest niewielka, dlatego poza stosowaniem się do wskazówek organizatorzy wolontariatu i wolontariusze powinni w okresie epidemii zachować **wzmoczoną czujność** i unikać sytuacji, które potencjalnie mogą nieść zagrożenie dla nich samych i dla podopiecznych. Organizator wolontariatu powinien utrzymywać bieżący kontakt z wolontariuszami i reagować na ich sygnały dotyczące ewentualnych zagrożeń. W okresie epidemii nie wolno ich lekceważyć.

Coraz częściej pojawiają się sygnały, że domowa izolacja Polek i Polaków sprzyja nasilaniu się zjawiska **przemocy domowej**. Wolontariusze kontaktujący się ze swoimi podopiecznymi powinni być szczególnie wyczuleni na to zjawisko i reagować na jego przejawy. Instruktaż postępowania skierowany do ofiar przemocy domowej, przydatny także dla wolontariuszy, znajduje się na stronie [Biura Rzecznika Praw Obywatelskich](#).

Wolontariusze powinni wykazać się również **zdwoją empatią i cierpliwością** w stosunku do swoich podopiecznych, bo wielu z nich może mieć trudności w odnalezieniu się w obecnej sytuacji. Warto, aby wolontariusze starali się pomóc znaleźć podopiecznym dobre strony w ich obecnym położeniu oraz przekazywali rzetelną wiedzę na temat epidemii i zasad bezpiecznego postępowania w jej okresie.

Ta nowa sytuacja, wymaga także niestandardowych rozwiązań, stąd bardzo przydatna jest **kreatywność** wolontariuszy, wymyślanie nowych sposobów kontaktowania się i pomocy dla podopiecznych, które będą dostosowane do obecnych warunków. W niektórych przypadkach może się okazać, że pomoc wolontariusza nie wystarczy, dlatego warto szukać dodatkowego wsparcia, na przykład na stronach internetowych z ofertami pomocy, w organizacjach pozarządowych lub w ośrodkach pomocy społecznej.

➔ Źródła informacji

Użyteczne źródła informacji dotyczących epidemii, jej skutków oraz ofert pomocy dla potrzebujących:

- ➔ Informacje Głównego Inspektora Sanitarnego dla obywateli:
<https://gis.gov.pl/dla-obywateli/>
- ➔ Informacje Ministra Zdrowia: <https://www.gov.pl/web/koronawirus>
- ➔ Materiały informacyjne dotyczące profilaktyki zdrowotnej, w tym plakaty i ulotki można pobrać na stronie: <https://www.gov.pl/web/koronawirus/do-pobrania>
- ➔ Informacje o epidemii dostępne na Facebooku:
https://www.facebook.com/coronavirus_info/?page_source=search
- ➔ Strona na Facebooku z ofertami pomocy:
<https://www.facebook.com/groups/widzialnareka/>
- ➔ Aplikacja z ofertami pomocy: <https://app.ihelpyou.app/volunteer/map>
- ➔ Inspirujące przykłady inicjatyw pomocy podczas pandemii, w tym także pomocy wolontariuszy, znaleźć można na stronie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w zakładce <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/koronawirus-oslabic-wirusa-wielkodusznoscia>

Autor: Tomasz Schimanek

Redakcja techniczna: Paweł Zań

Stan prawny na dzień 20 kwietnia 2020 roku.

Poradnik został przygotowany w ramach programu „Działaj Lokalnie” ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

<http://dzialajlokalnie.pl/>

Poradnik jest częścią *Pakietu Wsparcia Antykryzysowego Programu „Działaj Lokalnie”*

Publikacja dostępna jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe.

Tekst licencji można znaleźć pod adresem: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>